

5. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Ентоні Сміт ; [Пер. з англ. М. Климчука, Т. Цимбала]. – Київ : Ніка-Центр, 2006. – 320 с.
6. Шандыбин С. А. Постмодернистская антропология и сфера применимости ее культурной модели / С. А. Шандыбин. // Этнографическое Обозрение. – 1998. – №1 . – С. 14–27;
7. Cohen E. Authenticity, Equity and Sustainability in Tourism / E. Cohen. // Journal of Sustainable Tourism. – 2002. – Vol. 10, № 4. – P. 267–276;
8. Handler R. Tradition, Genuine or Spurious / R. Handler, J. Linnekin. // The Journal of American Folklore. – 1984. – Vol. 97, № 385. – P. 273–290.

Юлія Пінігіна

*магістрантка Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького*
(науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького А.М. Землянський)
(м. Мелітополь)

МІФ ЯК ПЕРШОДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ТАЄМНИХ СОЮЗІВ

Споконвіку людина прагнула пізнати світ, досягнути своє місце в ньому, дошукатися до джерел істини, дорости до вищих моральних ідеалів, розв'язати драматичну колізію «смерть-безсмертя». Там, де не вистачало знань, раціональних аргументів, вона покладалася на уяву, міф, віру та інші ірраціональні способи пояснення свого буття. Так формувалися перші міфи, містичні уявлення, сакральні культури, пізніше – родоплемінні етнічні вірування, національні та світові релігії з відповідними віровченнями, культовими практиками, ієрархічними структурами, мирянами і духовенством.

Питання особливостей міфологічної картини світу і проблем та її реконструкції розглядалося багатьма дослідниками. Цими аспектами оперує більшість філософських дослідників, наприклад, Р. Барт, Я. Голосовкер, Е. Кассіер, К. Леві-Стросс, М. Ліфшиць, О. Лосєв, Б. Малиновський, М. П'ятигорський, К. Хюбнер, М. Еліаде, К.-Г. Юнга.

Міф є обов'язковою і неодмінною основою будь-якої культури і будь-якого світосприйняття, а також одним з необхідних елементів пізнання. Міф започатковує те, що філософи і культурологи називають універсаліями культури. Згідно своєї природи, міф є чуттєво-інтелектуальним утворенням, котре сполучає в собі осмислення реальності й продукування ціннісних смислів.

Незважаючи на все багатство палітри суджень про міф, чимало теорій міфу є суперечливими – їх можна назвати міфологічними чи навіть міфічними. Інші ж, на перший погляд, більш збалансовані, залишають не стільки відповіді, скільки запитання, так як для відповідей потрібно створювати нові теорії. Невизначеність самого предмета дослідження і безліч тлумачень сприяють пошуку і виявленню міфу у

найрізноманітніших сферах людської діяльності, що призводить не лише до міфологізації самого міфу, а й до міфологізації культури в цілому. У цьому зв'язку виникають питання: чим усе-таки є міф? З чим пов'язаний усталений інтерес до нього впродовж століть і особливе загострення цього інтересу останнім часом?

Сходячись на думці, що власне міф «безсумнівно, є явищем стародавньої культури, автори численних праць, що стосуються цього поняття, тим не менш, сміливо переносять його в літературу і в буденну свідомість інших часів аж до сьогодення, як правило, не роблячи застережень про коректність такого перенесення і не бентежачись з нагоди наявного протиріччя. Навіть у найбільш ґрунтовних наукових дослідженнях, присвячених теорії міфу, як, наприклад, у класичній праці Є. Мелетинського «Поетика міфу», – відсутнє єдине визначення поняття «міф». У результаті в сучасному дослідницькому середовищі сприймається як самоочевидність, що словесний знак «міф» у наш час корелюється із взаємовиключними значеннями і вживається не лише як щось багатозначне, а й як істотно невизначене [2].

Міф – це не лише феномен культури і навіть не особливий тип культури, а одна з основ культури як такої, і одна з істотних складових людського світосприйняття в цілому, тоді як міфопоетичне світосприйняття – це певний вид світосприйняття, який структурує і культуру, і суспільство за своїми законами, домінує в певних типах культури і суспільства, знаходить відповідне відображення в культурних артефактах і уявленнях, основу яких утворює міфопоетика.

Дослідники в один голос констатують латентний вияв міфу в культурі, його атрибутивне й навіть імперативне значення для культури. Тип міфу, що складає основу деякої культури чи певного світосприйняття, відповідним чином структурує світ, задаючи специфічну його картину, фактично обумовлюючи уявлення про принципи причинності, простору, часу, типи класифікації, способи ідентифікації в межах конкретно-історичного світосприйняття. Різні міфи специфічно структурують світ – відповідно до того типу соціальності, в якому вони існують, адаптуючи його до людини даного суспільства і забезпечуючи специфіку світосприйняття, відповідну певному типові соціальності. «Міф – це не самозначуща духовна реальність, якою є, наприклад, література, а духовна реальність, яка за допомогою певних ритуалів обслуговує соціальний порядок: санкціонує одні й забороняє інші способи взаємин людей, а також способи взаємовідносин людей зі світом навколишньої природи» [1].

Міф часто розглядають як «архетип соціального досвіду». У рамках проведеного дослідження міфу і міфопоетики – це твердження здається цілком виправданим, і хоча воно є недостатнім для усвідомлення всієї специфіки міфу, але, тим не менше, відображує одну з його найбільш істотних, атрибутивних ознак [1]. Однак міф не просто транслює даний досвід, а й організовує його, задаючи нам ту чи іншу картину світосприйняття завдяки властивій йому функції суміщення прагнення до сенсу і до реальності, а також на підставі канонізації сенсу як центруючого елемента будь-якого досвіду.

Міфопоетичне світосприйняття володіє власною специфікою побудови образів і особливими типами закономірностей. Тип соціальності, який відповідає міфопоетичному світосприйняттю, володіє низкою істотних особливостей, зокрема, специфічними характеристиками набуття й утримання соціального статусу.

Незважаючи на уявну традиційність і максимальну опірність інноваціям, саме цей тип світосприйняття виявляється найбільш придатним для історичних періодів, коли суспільство перебуває в точках біфуркації. Міфопоетика як певний тип міфу для свого функціонування потребує певного типу соціальності. Не випадково соціальне середовище, в якому жили первісні люди, істотно відрізняється від сучасного, а сприйняття зовнішнього світу первісними людьми значно відрізняється від сучасного сприйняття.

Надзвичайно важливими вважають адаптивну та творчу функції міфу: перша забезпечує усталеність культури, суспільства й індивіда, а друга лежить в основі зміни як такої, перманентного поширення інтересу людини за рамки існуючого світосприйняття, чим сприяє гнучкості суспільства і світосприйняття. Інші функції міфу (пізнавальна, комунікативна, координаційна, інтегративна) фактично є похідними від двох основних функцій.

В. Полосін, досліджуючи аспект «об'єктивності й необхідності міфу», виділяє три причини, які дозволяють, з його точки зору, існувати міфу «навіть в епоху процвітання раціоналізму». Перша – психологічна функція міфу – фактично є одним з варіантів основної соціально-психологічної функції міфу – адаптивної, а також безпосередньо пов'язана з другою основною його соціально-психологічною функцією – творчою (функцією виправдання глуздом). Кожна із цих функцій заснована на базисних потребах людини і на специфіці людського світосприйняття в цілому, тому присутність міфу є вкрай необхідною для людського світосприйняття незалежно від типу останнього [4].

Ще одна виокремлена В. Полосіним функція міфу – онтологічна. Обґрунтування її без альтернативності для будь-якого типу свідомості й світосприйняття, включаючи і ті, що домінують в «епоху процвітання раціоналізму», таке: «Раціональне пізнання зосереджує всі зусилля на дослідженні сьогодення в проекції на майбутнє, але вельми убого інтерпретує минуле, вбачаючи в ньому завжди сукупність недосконалостей, недорозвиненості, помилок і безглуздостей. Тим часом минуле як таке вже не існує саме по собі, поза актуальною свідомістю; його буття – в (під)свідомості людини і суспільства, воно – компонент справжнього, що містить трактування життєво важливого досвіду, вибудованого за схемою «якщо – то». Сукупний досвід людства виявляється необхідним компонентом цілісності погляду на світ. Міф – унікальний засіб синтезу у сфері пізнання, без нього результати аналізу втрачають остаточну цінність» [4].

Згідно з В. Полосіним, істотною є також соціальна функція міфу, котра виражається, зокрема, в тому, що «міф є необхідним, об'єктивним і унікальним засобом збереження і використання сукупного суспільного досвіду, стає підсвідомістю суспільної свідомості – з одного боку, тоді як з іншого боку виявляється, що різний тип світосприйняття і, зокрема, різне розуміння раціональності, різні уявлення про принципи причинності й просторово-часову організацію не лише по-різному структурують світ, а й істотно впливають на формулювання соціально-політичних ідеалів і на уявлення про можливості й засоби їх здійснення і в цілому на можливість існування в суспільстві тих чи інших соціальних форм» [4].

Стосовно міфу існуючі теорії сходяться в одному: чи розуміли міф як алегорію або як символ, як поезію або як науку, як архетип або як структуру, фактично в міфі завжди знаходили тільки те, що бачив у ньому сам дослідник, тоді як, для тих, хто створював міфи, він був об'єктивною дійсністю і, отже, не міг бути ні алегорією, ні символом, ні поезією, ні наукою, ні архетипом, ні структурою. Відповідно вивчати міфи з точки зору їх «прихованого значення» – алегоричного чи, символічного, натуралістичного, архетипічного або структурного – неправомірно ні для з'ясування природи самого міфу, ні для виявлення його когнітивної ролі. Однак, можна й потрібно досліджувати міфи з іншої точки зору – антропологічної або соціально-психологічної, а саме: якщо людина створює міфи, то їй це чомусь потрібно; досліджуючи міфи, необхідно враховувати той важливий факт, що це був не просто якийсь текст, котрий належить певній культурі, а «тлумачення і пояснення світу, які набули чинності закону, що регламентує життя людини» [3].

Розмірковуючи над проблемою релігійних таємних товариств, Ч.У. Гекертон в книзі «Таємні товариства всіх століть і країн» пише: «З найдавніших часів віросповідання мало свої таємні товариства, тобто вони виникали з того періоду, коли справжні релігійні пізнання перших людей склалися, треба зауважити, з поняття про світобудову і Вічну могутність, яка творила її, і законах, якими вона підтримувалася – мало-помалу стали втрачатися в загальній масі людського роду. Істинне знання головним чином зберігалось в древніх «містеріях», хоча вони вже віддалилися на одну ступінь від первісної, вродженої мудрості, представляючи тільки тип, замість прототипу. Саме явища природи зовнішньої, тимчасової, замість дійсності природи внутрішньої і вічної, у якій зовнішній світ є зовнішнім проявом. Найдавніші таємні товариства утворилися з релігійною метою, включаючи будь-яке мистецтво і науку, тому релігія була справедливо названа археологією людських знань. Всі перетворення, зіставлення і розмови одного або більше богів, що передаються в священних книгах індусів, персів та інших народів, засновані на простих фізичних фактах, перекручених і помилково представлених, з наміром або випадково» [5, с. 5].

Отже, міф можна вважати першоосною формування та розвитку таємних релігійних товариств – масонів, релігійних союзів і орденів, об'єднань сатаністів і фанатиків, що більш детально буде розглянуто на наступних етапах дослідження.

Список використаних джерел

1. Лобок А. М. Антропология мифа / А. М. Лобок. – Екатеринбург : Банк культурной информации, 1997. – 688 с.
2. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – М. : Наука, 1976. – 407 с.
3. Олексенко Р. І. Міфо-релігійні фактори утвердження філософії ринкових відносин / Р. І. Олексенко // Грані. – 2015. – № 9. – С. 118–123.
4. Полосин В. Миф. Религия. Государство / В. Полосин. – М. : Ладомир, 1999. – 440 с.
5. Макарова Н. Тайные общества и секты: культовые убийцы, масоны, религиозные союзы и ордена, сатанисты и фанатики / Н. Макарова. – Минск, 1999. – 119 с.